

Η γεωγραφία των κοινωνικών δικτύων ως μέθοδος αστικού σχεδιασμού στην Αθήνα της κρίσης

Βέρου Ρ.¹, Γκαρραμόνε Ε.², Λούκος Δ.³, Παγώνης Α.⁴

¹ Σχολή Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ, Πατησίων 42, 106 82 Αθήνα, rafaellaverou@gmail.com

² Σχολή Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ, Πατησίων 42, 106 82 Αθήνα, ermioni-garramone@hotmail.com

³ Σχολή Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ, Πατησίων 42, 106 82 Αθήνα, dimiloukos@me.com

⁴ Σχολή Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ, Πατησίων 42, 106 82 Αθήνα, tragonis@arch.ntua.gr

Abstract

The detection of the current crisis in the urban space of Athens reveals the correlation of the spatial with the social reality. This paper presents an innovative methodology for the planning of urban space that is based on the mapping and reinforcing of social networks which are seen as an instrument for the restructuring of the urban tissue. This methodology was developed in the frame of the undergraduate course “Planning of Urban Space” of the School of Architecture of NTUA, whose objective is the investigation of interconnections between urban space and society through the systematic study of the urban tissue. The analytical work was based on interviews and field work that was carried out in the period 2013-2014 in the area of Fokionos Negri-Plateia Amerikis in central Athens. The starting point for this methodology has been the recognition of the importance of the invisible social processes in the structuring of the spatial reality as a result of the ways through which the different social groups infuse meaning to space, claim it and leave their imprint on it. Embarking upon this principle we attempted the mapping of the network of social relations and the investigation of its spatial imprint. For this purpose a system of four variables has been adopted (social group, need, action, space) with the following working hypothesis: social groups have needs which they address through actions that leave material imprints on urban space. The structure of the network affects in a formative way the spatial reality and determines the potential of its restructuring based on the existing dynamic by means of activating its hidden capacities. Considering that the study area is characterized by a high degree of social exclusion, it was

deemed necessary to develop a network with the aim to improve social cohesion and symbiosis of the involved social groups. This method eventually enables an in depth view on the problematic of the restructuring of the urban tissue since it is taking into consideration the factors and the processes of production and arrangement of space. We believe that it contributes to the ongoing discussion regarding appropriate urban intervention approaches for dealing with the complex problems of the crisis and its multifaceted impacts on the urban space of Athens.

Λέξεις Κλειδιά (Keywords): δίκτυο, κοινωνικές σχέσεις, κοινωνικός χώρος, λανθάνον δυναμικό, κοινωνικοί αποκλεισμοί

Εισαγωγή

Αντικείμενο της παρούσας εισήγησης αποτελεί η παρουσίαση μιας μεθοδολογικής προσέγγισης ανάλυσης και σχεδιασμού του αστικού χώρου η οποία συγκροτήθηκε με άξονα την ανταπόκριση στις ειδικές συνθήκες της πολύπλευρης κρίσης η οποία χαρακτηρίζει τις κεντρικές περιοχές της Αθήνας τα τελευταία χρόνια και βιώνεται πολλαπλά από τους κατοίκους τους. Η επονομαζόμενη «κρίση του κέντρου», που έχει περιγραφεί και ως «διπλή» (Δήμος Αθηναίων-Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχαδίου Αθήνας, 2013) με την έννοια ότι χαρακτηρίζεται τόσο από τις επιπτώσεις της γενικότερης οικονομικής κρίσης που διέπει το σύνολο της χώρας αλλά και ειδικότερες αιτίες που σχετίζονται με τους τρόπους ανάπτυξης της Αθήνας, έχει αποτελέσει αντικείμενο πολλών αναλύσεων (βλέπε χαρακτηριστικά Μαλούτας κ.α., 2013) αλλά και προβληματισμού ως προς τους κατάλληλους τρόπους αντιμετώπισης της μέσω του αστικού σχεδιασμού.

Ο προβληματισμός αυτός τίθεται τα τελευταία χρόνια στους σπουδαστές του 4^{ου} έτους της Σχολής Αρχιτεκτόνων του ΕΜΠ στα πλαίσια του προπτυχιακού μαθήματος Σχεδιασμός Αστικού Χώρου, το οποίο στοχεύει στην κατανόηση των συσχετισμών μεταξύ στοιχείων του

χώρου με την κοινωνία της πόλης μέσω της εμβάθυνσης στη μελέτη του αστικού ιστού και των πρακτικών της καθημερινής ζωής. Στο τρέχον ακαδημαϊκό έτος, το θέμα της άσκησης του μαθήματος εντοπίστηκε στη συνάρθρωση μεταξύ εμπορίου και κατοικίας ως βασικού στοιχείου συγκρότησης της αστικότητας στις πυκνοκατοικημένες περιοχές περί του άξονα της οδού Πατησίων, από την Λεωφόρο Αλεξάνδρας έως την περιοχή της πλατείας Αμερικής. Εκτός από τον ιδιάζοντα συσχετισμό μεταξύ της υπερτοπικότητας του άξονα και της τοπικότητας-μικροκλίμακας των γειτονιών που αναπτύσσονται εκατέρωθεν, η συγκεκριμένη περιοχή επιλέχθηκε με το σκεπτικό ότι συμυκνώνει αρκετά από τα συμπτώματα της κρίσης αλλά και παράλληλα επιτρέπει την αναγνώριση της εξέλιξης των φαινομένων σε βάθος χρόνου εξαιτίας της ιστορικότητας του άξονα. Στόχος ήταν αυτό να αποτελέσει έναυσμα για την ανάγνωση της εξέλιξης της περιοχής, των διαφορετικών χωρικών ταυτοτήτων, κοινωνικών και παραγωγικών πλεγμάτων που αυτή διαμορφώνει, καθώς και των συνεπειών που έχει υποστεί στη σημερινή συνθήκη της κρίσης (Βαΐου κ.α, 2014). Η μεθοδολογική σχεδιαστική προσέγγιση η οποία παρουσιάζεται εδώ, αναπτύχθηκε στα πλαίσια του συγκεκριμένου μαθήματος από σπουδαστική ομάδα υπό την επίβλεψη του υπεύθυνου διδάσκοντα εστιάζοντας στην περιοχή της Πλατείας Αμερικής.

Κύριο άξονα και αφετηρία της προσέγγισης αποτελεί η προσπάθεια ερμηνείας του χώρου ως αποτυπώματος κοινωνικών διεργασιών και σχέσεων και κατανόησης της κρίσης ως πρωτίστως κοινωνικής που σχετίζεται με έντονους κοινωνικούς αποκλεισμούς. Ιδιαίτερη σημασία αποδόθηκε εξαρχής στην αναγνώριση ενός υπάρχοντος λανθάνοντος δυναμικού το οποίο θα μπορούσε να αποτελέσει εργαλείο κοινωνικής και παραγωγικής ανασυγκρότησης του κοινωνικού αστικού ιστού μέσω του εργαλείου του δικτύου. Υπό αυτό το πρίσμα, η δικτύωση θεωρείται βασική παράμετρος για την επίλυση κοινωνικών και κατ' επέκταση χωρικών προβλημάτων. Θεωρούμε πως η διεκδίκηση του κοινωνικού και πραγματικού χώρου από κάθε κοινωνική ομάδα έχει ως αποτέλεσμα τις συγκρούσεις, αλληλεπιδράσεις και τις αλληλοσυμπληρώσεις, συνθήκες που καθιστούν προβληματική τη συνύπαρξη. Στόχος της συγκεκριμένης διερεύνησης είναι η μετατροπή της προβληματικής συνύπαρξης σε ουσιώδη

συμβίωση. Μέσο για την επίτευξη του παραπάνω στόχου, είναι ο σχεδιασμός ενός δικτύου που αξιοποιεί το υπάρχον δίκτυο και τη λανθάνουσα δυναμική του, μέσω του προσδιορισμού (ανάλυση - αξιολόγηση) και της επανασυγκρότησης του (σχεδιασμός).

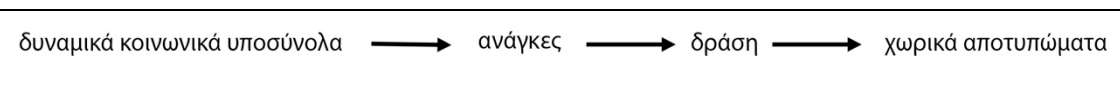
Γενικές αρχές μεθοδολογικής προσέγγισης: κοινωνία και χώρος

Η αναγνώριση της επίδρασης των αφανών κοινωνικών διεργασιών στη διαδικασία συγκρότησης της χωρικής πραγματικότητας συνιστά τη βασική αρχή με την οποία προσεγγίζουμε και ερμηνεύουμε το χώρο. Ο χώρος, δηλαδή, στην εν λόγω έρευνα δεν αντιμετωπίζεται ως αυθύπαρκτος και αυτοαναφορικός, αλλά ενεργοποιείται δια μέσου της νοηματοδότησης και της διεκδίκησης του από δυναμικά κοινωνικά υποσύνολα/κοινωνικές ομάδες, έτσι ώστε η χωρική πραγματικότητα να εξετάζεται ως αποτέλεσμα της κοινωνικής πραγματικότητας. Με τον όρο δυναμικά κοινωνικά υποσύνολα αναφερόμαστε στις ομαδοποιήσεις των ατόμων που προκύπτουν με βάση ορισμένα στοιχεία ταύτισης τους όπως είναι οι ανάγκες τους, οι κοινές ιδιότητες ή οι στόχοι τους.

Η αλληλεπίδραση της χωρικής με την κοινωνική πραγματικότητα έχει μελετηθεί εκτενώς τόσο από κοινωνιολόγους, όσο και από γεωγράφους αναδεικνύοντας πόσο δομικά συνδεδεμένη είναι η κοινωνία με το χώρο. Με αναφορά στο έργο της D. Massey αντιλαμβανόμαστε το χώρο ως ένα ενεργό πεδίο όπου μορφοποιούνται οι κοινωνικές διεκδικήσεις, καθώς, όπως τονίζει χαρακτηριστικά η ίδια στην εισαγωγή του βιβλίου της *Geography matters*, «η κοινωνία δε πραγματώνεται στη κορυφή μιας βελόνας» (Massey & Allen, 1984). Ο χώρος μπορεί να γίνει αντιληπτός ως μια κοινωνική κατασκευή, αλλά και αντίστροφα η κοινωνία είναι χωρικά κατασκευασμένη, αφού οι κοινωνικές διεκδικήσεις πραγματώνονται στο χώρο. Τα χωρικά αποτυπώματα των κοινωνικών ομάδων στο χώρο προσδιορίζουν την ίδια την δομή της κοινωνίας. Στο έργο του με τίτλο *Rues de Berlin et d' Ailleurs*, ο Siegfried Kracauer αναφέρει ότι η ενδεχόμενη κενότητα νοήματος, η απουσία δομής και τάξης του χώρου είναι μια ισχυρή άμεση ένδειξη μιας ανάλογης ένδειας ή

απουσίας δεσμών κοινωνικής αλληλεγγύης ανάμεσα στους ανθρώπους, κατοίκους των πόλεων (Kracauer, 1964).

Η ενσωμάτωση αυτής της αρχής στην παρούσα μεθοδολογική προσέγγιση νοείται μέσω μιας συλλογιστικής που επιχειρεί να αποκωδικοποιήσει τη διαδικασία παραγωγής του χώρου ως συνάρτηση της δράσης των κοινωνικών ομάδων. Η συλλογιστική αυτή προσδιορίζεται στο ότι η κάθε κοινωνική ομάδα/δυναμικό κοινωνικό υποσύνολο έχει ανάγκες τις οποίες επιλύει μέσω δράσεων, οι οποίες αφήνουν χωρικά αποτυπώματα, τα οποία εγγράφονται στον αστικό ιστό (Εικ.1). Ο αστικός ιστός δηλαδή, αποτελεί το πεδίο δράσης των κοινωνικών υποσυνόλων, το υπόβαθρο πάνω στο οποίο αναπτύσσεται ένα δυναμικό δίκτυο σχέσεων, αλληλεπιδράσεων και εξαρτήσεων. Με βάση αυτή τη διαδικασία, ο συσχετισμός μεταξύ κοινωνίας και χώρου επαναπροσδιορίζεται και επανασυγκροτείται σε συνεχή βάση δεδομένου ότι κάθε μια μεταβλητή της παραπάνω συλλογιστικής: η εκάστοτε ομάδα, οι ανάγκες της, οι δράσεις και οι χωρικές εκφράσεις τους δεν είναι παγιωμένες. Βάσει αυτής της συλλογιστικής το δίκτυο των κοινωνικών σχέσεων αποτελεί εν δυνάμει εργαλείο αποκωδικοποίησης της κοινωνικής πραγματικότητας και κατ'επέκταση ανάλυσης και σχεδιασμού της χωρικής πραγματικότητας.



Εικόνα 1: Διαγραμματική απεικόνιση του χωροκοινωνικού συστήματος

Με βάση την παραπάνω προσέγγιση διατυπώθηκε η εξής μέθοδος ανίχνευσης και σχεδιασμού του χωροκοινωνικού δικτύου η οποία χωρίζεται σε τρία διακριτά μεθοδολογικά βήματα:

- βήμα πρώτο: η αποτύπωση του υπάρχοντος δικτύου των κοινωνικών σχέσεων
- βήμα δεύτερο: η ποιοτική αξιολόγηση του υπάρχοντος δικτύου
- βήμα τρίτο: πρόταση ενίσχυσης και ανασυγκρότησης του υπάρχοντος δικτύου

Θέλουμε να διευκρινίσουμε ότι η πρόταση ενίσχυσης και ανασυγκρότησης της δυναμικής του υπάρχοντος δικτύου ταυτίζεται με την ανασυγκρότηση/ σχεδιασμό του χώρου εφόσον το δίκτυο είναι το μέσον με το οποίο διαβάζουμε το χώρο. Μέσω αυτού του δικτύου προσδιορίζονται οι ανάγκες και οι δράσεις των δυναμικών κοινωνικών υποσυνόλων ως βασική συνιστώσα του χωρικού σχεδιασμού και των προτεινόμενων παρεμβάσεων.

Έρευνα πεδίου, συλλογή υλικού και σχολιασμός των ευρημάτων της ανάλυσης

Η εφαρμογή της προαναφερθείσας μεθοδολογικής προσέγγισης πραγματοποιήθηκε όπως αναφέρθηκε στην περιοχή μελέτης εκατέρωθεν του άξονα της Πατησίων, στο ύψος της πλατείας Αμερικής. Η οπτική μας στη μελέτη της περιοχής προσδιορίστηκε με άξονα το πώς συγκροτούνται διαφορετικές κοινωνικές πραγματικότητες από τα μεμονωμένα υποκείμενα που κατοικούν την περιοχή, κυρίως υπό τη μορφή συλλογικοτήτων και όχι ατομικοτήτων.

Κυρίαρχο μέσο για τη συλλογή του πρωτογενούς υλικού της εν λόγω έρευνας αποτελούν οι αδόμητες συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν σε διάφορες κοινωνικές ομάδες οι οποίες σχετίζονται με κομβικές λειτουργίες της περιοχής (Πιν.1). Τα πορίσματα αυτών των συνεντεύξεων μεταγράφηκαν με τη μορφή διαγραμμάτων (Εικ.5).

Οι αδόμητες συνεντεύξεις λειτούργησαν ως μοχλός ανίχνευσης σχέσεων δικτύωσης, εγκαθιδρύοντας τις μεταβάσεις από την κοινωνική στη χωρική πραγματικότητα. Μέσω αυτών προσεγγίσαμε αρχικά το άτομο, ως μονάδα που προσλαμβάνει τη πραγματικότητα και εν συνεχεία την κοινότητα, ως συλλογική έκφραση των μεμονωμένων μονάδων. Ταυτόχρονα, πόλοι διαμόρφωσης της κοινωνικής ζωής όπως η θρησκεία, η εκπαίδευση, ο πολιτισμός και η πρόνοια αποτέλεσαν σημεία εστίασης της έρευνας καθώς μέσω αυτών αντιληφθήκαμε τις διαφορετικές ανάγκες των μονάδων - κοινοτήτων, διευρύνοντας την κατανόηση μας σχετικά με τις σχέσεις δικτύωσης στο χώρο.

Κατά συνέπεια, έχοντας ως δεδομένο πως ο χώρος συγκροτείται ως πεδίο διεκδίκησης αντικρουόμενων συμφερόντων κινηθήκαμε σε χώρους συγκέντρωσης διαφορετικών ομάδων,

όπως το σχολείο και η εκκλησία. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι πραγματοποιήθηκαν επισκέψεις σε πολυχώρους τέχνης, στη Λέσχη Φιλίας της Κυψέλης καθώς και στην Ενορία της Αγίας Ζώνης. Επιπλέον ήρθαμε σε επικοινωνία με την ένωση βιοκαλλιεργητών και με συλλόγους μεταναστών. Παρακάτω παραθέτουμε τα σημαντικότερα ευρήματα.

Στο 21ο δημοτικό σχολείο Λέλας Καραγιάννη η πλειοψηφία των μαθητών είναι μετανάστες. Προσεγγίζοντας τους εκπροσώπους του, από τη διευθύντρια, τους δασκάλους έως και τους μαθητές της τετάρτης δημοτικού καταγράψαμε προβλήματα και ανάγκες, αλλά κυρίως τον τρόπο που τα παιδιά αντιλαμβάνονται τη γειτονιά με το απεικονιστικό μέσο των ζωγραφιών - διαγραμμμάτων. Οι εξωστρεφείς δράσεις του σχολείου και η συνεργασία του με διάφορους φορείς όπως επίσης και η διαπίστωση της ομαλής συμβίωσης των διαφόρων εθνοτήτων αποτέλεσαν σημαντικά εύρηματα της συγκεκριμένης διερεύνησης. Τα ευρήματα αυτού του είδους θεμελίωσαν σταδιακά την αντίληψη μας για την ύπαρξη ενός δικτύου που λειτουργεί ήδη, όπως αποδεικνύεται με βάση την αντίληψη της χωρικής πραγματικότητας που έχουν οι κάτοικοι της περιοχής.

Αντίστοιχα κινηθήκαμε στην εκκλησία του Άγιου Αντρέα, ως θρησκευτικό κέντρο της γειτονιάς αλλά και τοπόσημο της ευρύτερης περιοχής. Από τη ζωγραφική απεικόνιση της αυλής της εκκλησίας ως χώρου παιχνιδιού, έως τη συζήτηση μας με τους εκπροσώπους της ενορίας βιώσαμε μια πλέξη δυναμικών πραγματικοτήτων. Η φροντίδα των ηλικιωμένων από γυναίκες μετανάστριες, όχι απαραίτητα ορθόδοξες και η στάση της ενορίας απέναντι στο συσσίτιο και την κρίση ήταν κάποια από τα κύρια ζητήματα της συζήτησης. Οι θρησκευτικές δραστηριότητες των προτεσταντών Αφρικανών ή των μουσουλμάνων που λαμβάνουν χώρα σε γειτονικά κτίρια-κινηματογράφους της περιοχής και υπόγεια πολυκατοικιών αντίστοιχα, αποτέλεσαν εύρημα που τροφοδότησε περαιτέρω την έρευνα μας.

Σε ό,τι αφορά το πολιτιστικό δίκτυο πραγματοποιήθηκαν συνεντεύξεις σε πολυχώρους πολιτισμού, συγκεκριμένα στον Πολυχώρο *Διέλευσις* και στο *Χώρο Φωκίωνος Νέγρη 16*, όπου διαπιστώθηκε η δυναμικότητα ενός ήδη υπάρχοντος δικτύου μεταξύ των χώρων πολιτισμού της ευρύτερης περιοχής της Πατησίων και μεταξύ των χώρων πολιτισμού και

άλλων λειτουργιών όπως η εκπαίδευση και η πρόνοια. Διαπιστώθηκε, ταυτόχρονα, η επιθυμία για διεύρυνση του ήδη υπάρχοντος δικτύου μεταξύ των χώρων πολιτισμού με τη σύναψη επιπρόσθετων συνεργασιών οι οποίες θα περιλαμβάνουν την οργάνωση κοινών δράσεων όπως για παράδειγμα τη δημιουργία κοινών εκθέσεων και δρώμενων σε δημόσιους χώρους. Η σχέση των χώρων πολιτισμού με την εκπαίδευση ήταν ιδιαίτερα έντονη και εντοπίστηκε τόσο κατά τη διάρκεια της συλλογής υλικού στο σχολείο της Λέλας Καραγιάννη όσο και κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων στους πολιτιστικούς χώρους. Ιδιαίτερα, στο Χώρο Φωκίωνος Νέγρη 16, από τους συντελεστές με τους οποίους μιλήσαμε τονίστηκε η επιθυμία ενίσχυσης της εξωστρέφειας του χώρου με εκπαιδευτικούς φορείς.

Τέλος, στα πλαίσια διερεύνησης της ανάπτυξης του εμπορίου που υπήρξε ζητούμενο του μαθήματος, συγκεντρώθηκαν πληροφορίες από καταστηματάρχες της περιοχής (συγκεκριμένα της οδού Λευκωσίας) σχετικά με την ανάμειξη των επιμέρους κοινωνικών ομάδων. Μέσα από αυτή τη διαδικασία μπορέσαμε να διακρίνουμε σε ποιες ομάδες απευθύνονται τα διάφορα είδη εμπορίου, διαπιστώνοντας το διπολικό σχήμα γηγενείς-μετανάστες που χαρακτηρίζει το εμπόριο της περιοχής και ορίζεται από την εθνικότητα των ιδιοκτητών και κατ' επέκταση των πελατών. Μεταξύ τους εμφανίζονται πολύ λίγες διασταυρώσεις των αντίστοιχων ομάδων, με λίγες εξαιρέσεις κυρίως σε κατηγορίες υπηρεσιών που δεν καλύπτονται από το μεταναστευτικό εμπόριο και αναγκάζονται οι ίδιοι οι μετανάστες να χρησιμοποιούν τις αντίστοιχες υπηρεσίες των γηγενών πχ σχετικά με τη διοίκηση, υγεία κλπ. Με βάση αυτή τη διαπίστωση υιοθετήσαμε τη θεώρηση δύο διακριτών υποκατηγοριών του εμπορίου: αυτή των γηγενών, και αυτή των μεταναστών.

Οι συνεντεύξεις αποδεικνύουν το δυναμικό δίκτυο συσχετίσεων που αναπτύσσονται μεταξύ των ομάδων, όπως αποκαλύφθηκε αλυσιδωτά σε επίπεδο ατόμου, κοινωνικών ομάδων και διαφόρων πόλων της δημόσιας σφαίρας.

Πίνακας 1: Κατάλογος συνεντεύξεων

Λειτουργικός κόμβος	Επιμέρους κόμβοι	Οδός
Εμπόριο	Video Club	Λευκωσίας
	Φαρμακείο	Λευκωσίας
	Κατάστημα υποδημάτων	Λευκωσίας
	Ψλικά	Λευκωσίας
	Κατάστημα τεχνολογίας και υπηρεσιών	Λευκωσίας
Πολιτισμός	Πρακτορείο τυχερών παιχνιδιών	Λευκωσίας
	Πολυχώρος Διέλευσης	Λέσβου 15 και Πόρου
Εκπαίδευση	Χώρος Φωκίανος Νέγρη 16	Φωκίανος Νέγρη 16
	21ο Δημοτικό Σχολείο Αθηνών "Λέλα Καραγιάννη"	Κύπρου 43 Πλ. Αμερικής
Πρόνοια Ηλικιωμένων	Λέσχη Φιλίας	Κίου 4
Θρησκεία	Εκκλησία Αγίου Ανδρέα	Λευκωσίας 40
	Εκκλησία Αγίας Ζώνης	Αγίας Ζώνης 27
Κινήματα Πόλης	Σύλλογος Βιοκαλλιεργητών Αγορών Αττικής	Αγορά Κάτω Πατησίων, Πάτιμου και Καραβία

Ταυτόχρονα με τις συνεντεύξεις έγινε μια προσπάθεια να αποκωδικοποιήσουμε την ιδιαιτερότητα της περιοχής μέσω του εργαλείου της χαρτογράφησης του εμπορίου, που χαρακτηρίζει σήμερα την οδό Πατησίων όπως και του πολιτιστικού δικτύου που υπερίσχυε στο παρελθόν. Με αυτόν τον τρόπο επιδιώχθηκε ουσιαστικά η συνδυαστική καταγραφή στοιχείων προσδιοριστικών του χαρακτήρα της περιοχής στο παρελθόν και το παρόν. Επίσης, στα πλαίσια της χαρτογράφησης καταγράφηκαν εν δυνάμει χωρικά αποθέματα, δηλαδή κενοί χώροι όπως για παράδειγμα ανοιχτά - κλειστά καταστήματα, πλατείες κ.λ.π..

Πιο συγκεκριμένα για την περίπτωση του εμπορίου, πλέον αυτών που αναφέρθηκαν, δομήθηκαν επιμέρους επίπεδα πληροφορίας στα πεδία των καταγραφών που αφορούν σε: είδος καταστήματος (πχ. λιανικό εμπόριο ειδών πρώτης ανάγκης, βιοτεχνία, υπηρεσίες, κ.α.), εθνικότητα ιδιοκτήτη (γηγενών - μεταναστών), και εμβέλεια αυτού (τοπικό - υπερτοπικό) (Εικ.2).



Εικόνα 2: Χάρτης καταγραφών εμπορίου.

Σχετικά με το κτιριακό απόθεμα της περιοχής μελέτης η προσέγγιση μας εστίασε κυρίως στη διερεύνηση της δυνατότητας φιλοξενίας δράσεων εντός των κελυφών, και όχι τόσο στην αξιολόγηση της αρχιτεκτονικής ποιότητας του. Θεωρήσαμε σκόπιμο έτσι να καταγραφεί το κτιριακό απόθεμα των κλειστών καταστημάτων και των εγκαταλελειμμένων κτιρίων, ως εν δυνάμει δοχείων δράσεων που θα μπορούσαν να φιλοξενηθούν εκεί (Εικ. 3.). Οι ανοικτοί δημόσιοι χώροι, όπως οι πλατείες και οι πεζόδρομοι λειτουργούν συμπληρωματικά ως προς αυτή την λογική, και έτσι ομαδοποιείται μια κατηγορία χωρικών παρατηρήσεων που εκφράζει το χωρικό λανθάνον δυναμικό της περιοχής, στοιχείο που στη συνέχεια αξιοποιήσαμε στο τρίτο βήμα, αυτό της πρότασης ενίσχυσης και ανασυγκρότησης του υπάρχοντος δικτύου στο χώρο.

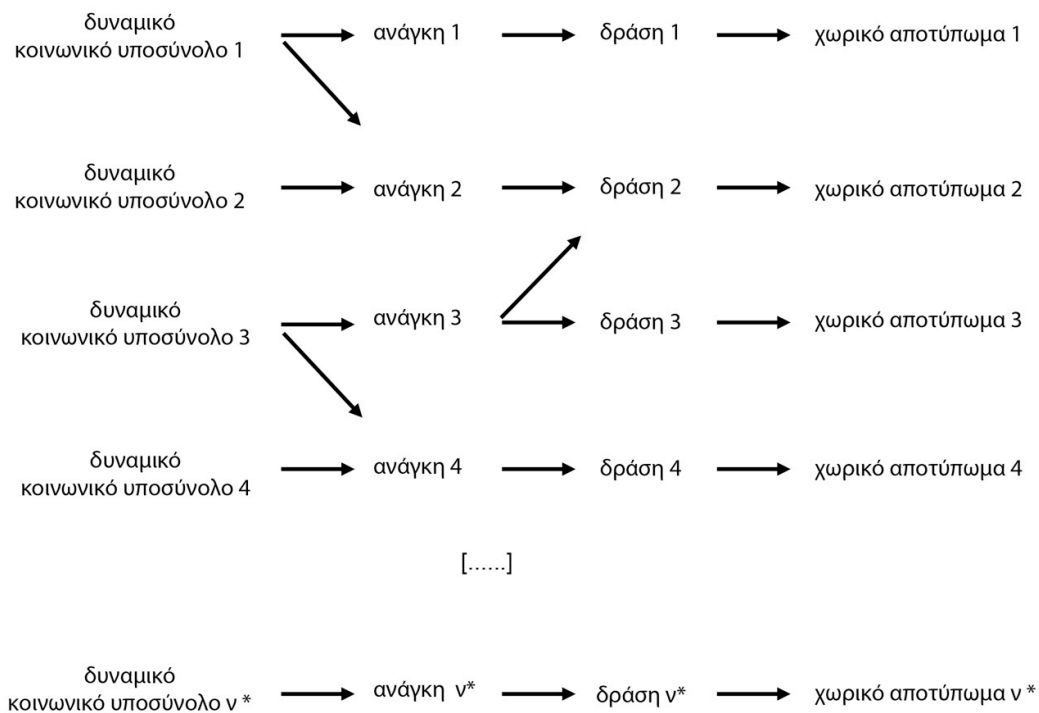


Εικόνα 3: Χάρτης καταγραφής “κενών” και ελεύθερων χώρων.

Τέλος, σχετικά με το στοιχείο του πολιτισμού, ταυτόχρονα με τις συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκε λεπτομερής χαρτογράφηση των χώρων πολιτισμού (θεάτρων, κινηματογράφων, εκθεσιακών χώρων, πολυχώρων). Μέσω αυτών των καταγραφών, επιβεβαιώθηκε η δυναμική του πολιτιστικού δικτύου της περιοχής με τους ιστορικούς κινηματογράφους και τα ιστορικά θέατρα τα οποία σε ορισμένες περιπτώσεις παρουσιάζουν πυκνώσεις σε συγκεκριμένους δρόμους, όπως στην περίπτωση της οδού Κυκλάδων. Διαπιστώθηκε άρα ότι η πυκνωση αυτών των στοιχείων θα μπορούσε να λειτουργήσει ως εργαλείο ενίσχυσης της δομής του δικτύου.

Συγκρότηση σχεδιαστικής προσέγγισης: η δυναμική του δικτύου

Σύμφωνα με τις γενικές αρχές της προσέγγισης μας θεωρούμε ότι ο συσχετισμός της κοινωνικής με τη χωρική πραγματικότητα θα μπορούσε να προσδιοριστεί ως ένα σύστημα τεσσάρων μεταβλητών: α) το δυναμικό κοινωνικό υποσύνολο, β) τις ανάγκες του, γ) τις δράσεις του, και δ) τα χωρικά αποτυπώματα του. Ο μεταξύ τους συσχετισμός εκφράζεται στο παρακάτω σχήμα (Εικ.4).



* όπου ν ο υπο προσδιορισμός κάθε φορά αριθμός των δυναμικών κοινωνικών υποσυνόλων, αναγκών, δράσεων και χωρικών αποτυπωμάτων

Εικόνα 4: Διάγραμμα συσχετισμού μεταβλητών χωροκοινωνικής πραγματικότητας.

Όπως γίνεται κατανοητό οι παραπάνω μεταβλητές μεταβάλλονται στον χρόνο, καθώς, είτε τα εμφανιζόμενα στην περιοχή κοινωνικά υποσύνολα αλλάζουν, είτε οι ανάγκες και οι δράσεις ενός κοινωνικού υποσυνόλου εξελίσσονται. Άλλοτε ικανοποιούνται και δημιουργούνται νέες, άλλοτε αλλάζουν οι προτεραιότητες του συνόλου και επαναπροσδιορίζονται, άλλοτε παραμένουν άλυτες. Υπό αυτό το πρίσμα, η παράμετρος του χρόνου είναι ένα χαρακτηριστικό του δικτύου υπό εξέταση, το οποίο αναλύεται ως προς τα διάφορα στιγμιότυπα που αυτό είχε, έχει και θα έχει.

Δια μέσου αυτού του συστήματος εντοπίζουμε ένα δίκτυο κοινωνικών σχέσεων το οποίο έχει το ανάλογο αποτύπωμα στο χώρο. Ένα δυναμικό κοινωνικό υποσύνολο συσχετίζεται με ένα άλλο κοινωνικό υποσύνολο είτε μέσω μιας κοινής δράσης η οποία προκύπτει είτε από διαφορετικές ανάγκες είτε μέσω μιας κοινής ανάγκης. Τα κοινωνικά υποσύνολα

συσχετίζονται επομένως μέσω κοινών δράσεων οι οποίες συγκροτούν το άυλο δίκτυο των κοινωνικών σχέσεων.

Για την αποτύπωση αυτού του δικτύου (βήμα 1ο) διαχωρίζεται το υλικό της επιτόπιας έρευνας με βάση τις τέσσερις μεταβλητές του συστήματος και τη δομή του δικτύου.

Αναλυτικά:

Το άυλο αυτό δίκτυο συγκροτείται από δυναμικά κοινωνικά υποσύνολα, τα οποία αποτελούν τους κόμβους του δικτύου, και τα οποία διαχωρίζονται σε:

- **a1:** ομάδες αποδέκτες: το κύριο χαρακτηριστικό τους είναι ότι συμμετέχουν σε δράσεις χωρίς όμως να έχουν διοργανωτικό ρόλο και η συγκρότησή τους εξαρτάται από συγκεκριμένα χαρακτηριστικά όπως η ηλικία, η εθνικότητα, ο θρησκευτικός προσανατολισμός, προσδιοριστικά συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων πχ. μετανάστες, άστεγοι, παιδιά, κλπ.
- **a2:** ομάδες δημιουργούς: το κύριο χαρακτηριστικό τους είναι ότι έχουν διοργανωτικό ρόλο στις δράσεις ενώ διακρίνονται με βάση το χωρικό τους αποτύπωμα το οποίο σχετίζεται με μια σημαντική για το δίκτυο λειτουργία πχ. ομάδες με πολιτιστική και κοινωνική δράση, ομάδες προσφοράς ποικίλων υπηρεσιών, κλπ.
- **a3:** ομάδες συνδημιουργούς: το κύριο χαρακτηριστικό τους είναι ότι συγκροτούνται με βάση ένα κοινωφελή στόχο χωρίς ιδιοτελές όφελος. Χωρίς να έχουν ένα συγκεκριμένο χωρικό κέντρο, δρουν συνεργατικά μαζί με άλλα δυναμικά κοινωνικά υποσύνολα. Στην περιοχή μελέτης μας εντοπίζονται ως φορείς ή κινήματα της πόλης.

Οι κοινές δράσεις μεταξύ των κόμβων (δυναμικών κοινωνικών υποσυνόλων) ονομάζονται σύνδεσμοι. Η ύπαρξη συνδέσμων εκφράζει το βαθμό με τον οποίο τα επιμέρους κοινωνικά υποσύνολα μιας περιοχής μελέτης συμβιώνουν και δεν συνυπάρχουν απλά στην ίδια περιοχή, δεδομένου ότι κοινός τόπος διαβίωσης των επιμέρους ομάδων δεν αποτελεί αναγκαία και ικανή συνθήκη συμβίωσης.

Βασικά χαρακτηριστικά αυτού του δικτύου είναι η *ισορροπία* και η *δυναμική* του. Με τον όρο ισορροπία δικτύου νοείται η ισότιμη συμμετοχή στο δίκτυο των επιμέρους κόμβων αναλογικά με τις δυνατότητες κοινωνικής συνεισφοράς τους. Το εύρος αυτών των δυνατοτήτων συνιστά τη *δυναμική* του κάθε κόμβου. Θεωρούμε, δηλαδή, πως κάθε κόμβος έχει μια δυναμική η οποία μάλιστα μεγενθύνεται μέσω της διάδρασης της με επιμέρους δυναμικές άλλων κόμβων. Με τον όρο, επομένως, συνολική δυναμική του δικτύου νοείται το άθροισμα των επιμέρους δυναμικών των κόμβων συνυπολογίζοντας την προσαύξηση της δυναμικής τους η οποία προκύπτει λόγω της μεταξύ τους διάδρασης. Διαπιστώνεται με αυτό τον τρόπο, η σημασία της ισορροπίας του δικτύου για τη μεγιστοποίηση της συνολικής δυναμικής του βάσει της οποίας επιδιώκεται να επιτευχθεί η βέλτιστη αναδιάρθρωση του χώρου.

Στο διάγραμμα της Εικόνας 5 απεικονίζεται η σχηματοποίηση του δικτύου. Η πρωτοβουλία για την πραγματοποίηση των δράσεων που υιοθετείται είτε από το ένα ή το άλλο κοινωνικό υποσύνολο, εκφράζεται μέσω της κατεύθυνσης των βελών.

Η αποκωδικοποίηση του δικτύου των άυλων σχέσεων συνιστά μια μέθοδο ανάγνωσης της χωρικής πραγματικότητας η οποία ταυτόχρονα μπορεί να αποτελέσει και μέθοδο σχεδιασμού της. Αυτή η μετάβαση πραγματοποιείται μέσω της ανάλυσης και της αξιολόγησης των κόμβων και των μεταξύ τους συνδέσμων (βήμα 2). Για το σκοπό αυτό αναγνωρίζονται συγκεκριμένα κριτήρια:

για τις ομάδες αποδέκτες:

- η κινητικότητα τους στο χώρο ορίζεται με βάση τον αριθμό συνδέσεων που η εκάστοτε ομάδα φέρει σε σχέση με άλλες ομάδες δημιουργούς και συνδημιουργούς, και στις οποίες συνυπολογίζεται ένας συντελεστής βαρύτητας (α) όταν αυτές είναι μόνιμες στον χρόνο, και (β) όταν είναι περιοδικές.
- ο βαθμός διασύνδεσης ορίζεται κάθε φορά ανάλογα με τον αριθμό συνδέσεων της συγκεκριμένης ομάδας με άλλες ομάδες αποδέκτες.

για τις ομάδες δημιουργούς:

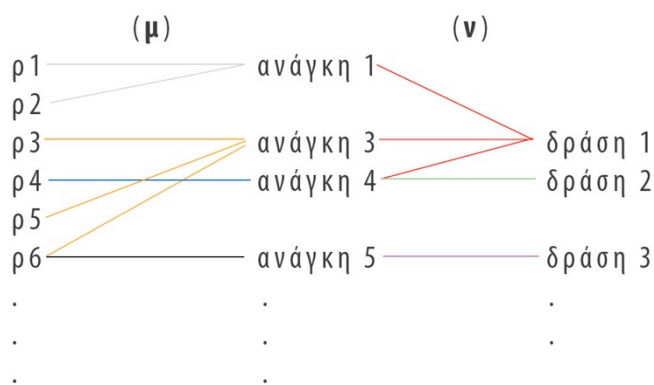
- ο αριθμός των δράσεων που πραγματοποιεί μια ομάδα δημιουργός, αλλά και η μονιμότητα ή μη αυτών που εκφράζεται με τους αντίστοιχους συντελεστές (α) και (β), και οι οποίοι συνυπολογίζονται με αυτόν.
- ο αριθμός των συνδέσεων με άλλους κόμβους όπου συνυπολογίζεται αν η σύνδεση είναι υπερτοπική (συντελεστής γ) ή τοπική (συντελεστής δ).
- ο βαθμός μίξης ομάδων περιγράφει τον συνολικό αριθμό των ομάδων που αναμειγνύονται στον συγκεκριμένο κόμβο που αξιολογείται, πλην της ίδιας της ομάδας δημιουργού.
- η άρθρωση του χωρικού αποτυπώματος της ομάδας εκφράζει την συνάφεια ή όχι του εκάστοτε κόμβου με σημεία ενδιαφέροντος στην ευρύτερη περιοχή (συντελεστής χ). Τα σημεία αυτά μπορεί να είναι πιάτσες, τοπόσημα κ.α.

Με βάση το συνολικό άθροισμα των επιμέρους μεγεθών κάθε κριτηρίου προκύπτει η *εμβέλεια* κάθε κόμβου στο δίκτυο. Με τον όρο αυτό εκφράζεται ο βαθμός που ένας κόμβος συμμετέχει ενεργά στο δίκτυο, αποτελεί ισχυρό (ή μη) συστατικό του, επιδρώντας εν τέλει στην ισορροπία και στη συνολική δυναμική του, αν για παράδειγμα φέρνει σε επαφή πολλές κοινωνικές ομάδες, αν δραστηριοποιείται έντονα ή όχι κλπ..Σε αυτή την ποιοτική αξιολόγηση των κόμβων εξαιρούνται οι ομάδες συνδημιουργοί διότι αυτές δε δρουν μονάχα στην περιοχή μελέτης αλλά αποτελούν τμήματα ενός υπερτοπικού δικτύου κοινωνικών σχέσεων. Αυτό στα πλαίσια της δικής μας μελέτης, μας ενδιαφέρει μόνο ως προς τον τρόπο με τον οποίο το υπερτοπικό δίκτυο αρθρώνεται με το υπάρχον τοπικό δίκτυο των κοινωνικών σχέσεων.

Με την ποιοτική αξιολόγηση του υπάρχοντος δικτύου διακρίνεται σε ποιο βαθμό τα κοινωνικά υποσύνολα διαδρούν αυξάνοντας τη δυναμική του δικτύου. Ταυτόχρονα, οι ανάγκες σε εκκρεμότητα οι οποίες έχουν εντοπιστεί μέσω των συνεντεύξεων, μπορούν να αποτελέσουν κίνητρο και εργαλείο περαιτέρω ενίσχυσης του δικτύου με τη δημιουργία νέων

δράσεων οι οποίες να τις ικανοποιούν. Με αυτό τον τρόπο, από το εργαλείο ανάγνωσης και αποκωδικοποίησης της κοινωνικής πραγματικότητας πραγματοποιείται η μετάβαση στη χωρική πραγματικότητα όπου ο σχεδιασμός νέων δράσεων καλείται να αναδιαρθρώσει το υπάρχον δίκτυο κοινωνικών σχέσεων, δημιουργώντας νέες συνδέσεις/δράσεις μεταξύ των ομάδων οι οποίες αφήνουν το ανάλογο χωρικό αποτύπωμα.

Με βάση την παραπάνω λογική στοιχειοθετείται η πρόταση ενίσχυσης και ανασυγκρότησης της δυναμικής του υπάρχοντος δικτύου (βήμα 3). Προτεραιότητα ενίσχυσης μέσω των νέων δράσεων έχουν βέβαια οι κόμβοι οι οποίοι δεν είναι επαρκώς διασυνδεδεμένοι, οι οποίοι ευνοούνται μέσω ενός συντελεστή προσαύξησης (ρ). Η ιεράρχηση των δράσεων έτσι γίνεται με βάση τα εξής κριτήρια (Εικ.5): α) τον αριθμό των αναγκών τις οποίες μπορεί να επιλύσει μια συγκεκριμένη δράση β) τον αριθμό των ομάδων οι οποίες έχουν τη συγκεκριμένη ανάγκη γ) το συντελεστή προσαύξησης κάθε κόμβου.



Εικόνα 5: Διάγραμματική απεικόνιση συστήματος ιεράρχησης ομάδων - αναγκών - δράσεων

Με αυτόν τον τρόπο ιεραρχούνται οι προτεινόμενες δράσεις έτσι ώστε κάθε φορά να επιτυγχάνεται το μέγιστο αποτέλεσμα. Τις δράσεις αυτές μπορεί να τις υποδέχονται είτε χώροι ήδη σημασιοδοτημένοι από τις ομάδες-δημιουργούς, είτε νέοι χώροι. Η εύρεση του κατάλληλου χώρου υποδοχής των δράσεων προκύπτει από τη συναλήθευση με τη χωρική

πραγματικότητα, διαδικασία που αφορά στην ανίχνευση κενών κελυφών, κενών οικοπέδων, εγκαταλελειμμένων κτισμάτων και ελεύθερων δημόσιων χώρων, που λόγω της δυναμικής τους κρίνεται αναγκαία η ένταξη τους στο δίκτυο. Ταυτόχρονα, συνυπολογίζεται η ένταση με την οποία αυτοί συναρθρώνονται με το υπερτοπικό δίκτυο, κάτι το οποίο προκύπτει από τις εμπορικές και πολιτιστικές πιάτσες, τα τοπόσημα και τις λαϊκές αγορές, με βάση την ακτίνα περπατήματος. Ο επακριβής καθορισμός του χώρου των δράσεων με βάση αυτή τη μέθοδο δεν κρίνεται αναγκαίο να προσδιοριστεί εξαρχής δεδομένου ότι δεν επηρεάζει τη συνολική δυναμική του δικτύου η οποία προκύπτει πρώτα από τις δράσεις και δευτερευόντως από τη χωροθέτηση τους. Με λίγα λόγια, στο στάδιο της πρώτης μελέτης ο ερευνητής χρειάζεται να προσδιορίσει καταρχήν με ακρίβεια τις δράσεις και να ψηλαφίσει τη δυναμική των υπαρχόντων κενών και δημόσιων χώρων προσδιορίζοντας τις εν δυνάμει περιοχές χωροθέτησης των νέων κόμβων. Στο στάδιο της εφαρμογής πραγματοποιείται η με ακρίβεια χωροθέτηση και επιλογή τους η οποία εξαρτάται από ειδικότερα κριτήρια, τα οποία δεν υπάρχει λόγος να διερευνηθούν στο πρώτο στάδιο μελέτης.

Δεδομένου ότι οι ανάγκες των επιμέρους ομάδων είναι μεταβλητές, επομένως και οι δράσεις με τα αντίστοιχα χωρικά τους αποτυπώματα, καθίσταται αναγκαία η δυνατότητα προσαρμογής του δικτύου στις εκάστοτε μεταβολές διατηρώντας τη δυναμική του.

Αποτελέσματα εφαρμογής στο πεδίο και συζήτηση

Με βάση το προαναφερθέν θεωρητικό μοντέλο και τις βασικές αρχές και παραμέτρους που προσδιορίστηκαν, τόσο για την μέθοδο ανάγνωσης αλλά και παρέμβασης - σχεδιασμού του χώρου, έπεται η εφαρμογή αυτού μέσω της επιμέρους επεξεργασίας των στοιχείων της επιτόπιας καταγραφής, με απώτερο στόχο τη διαμόρφωση μιας πρότασης παρέμβασης και σχεδιασμού για την εν λόγω περιοχή. Όπως έχει ήδη επισημανθεί, τα στάδια επεξεργασίας του υλικού που συλλέχτηκε από την επιτόπια έρευνα πεδίου είναι η ανάλυση, η αξιολόγηση, και η πρόταση παρέμβασης.

Τα εργαλεία που υιοθετούνται για την εφαρμογή της μεθόδου, όπως έχει αυτή καταρτιστεί, χωρίζονται σε δύο κύριες κατηγορίες: αυτά που αφορούν στην ανάλυση - ταξινόμηση και αξιολόγηση του υλικού, και αποτελούνται από διαγράμματα λειτουργικών κόμβων (Εικ.6), χάρτες και πίνακες (Πιν.2), και αυτά που αφορούν στη σύνθεση των αποτελεσμάτων που έχουν παραχθεί μέσα από την ανάλυση, και αποτελούνται από πίνακες καταρτισμένους με τρόπο ώστε να επιτυγχάνεται η μέγιστη δυνατή εποπτεία επί της διαδικασίας της σύνθεσης και κατ' επέκταση του σχεδιασμού του χώρου.

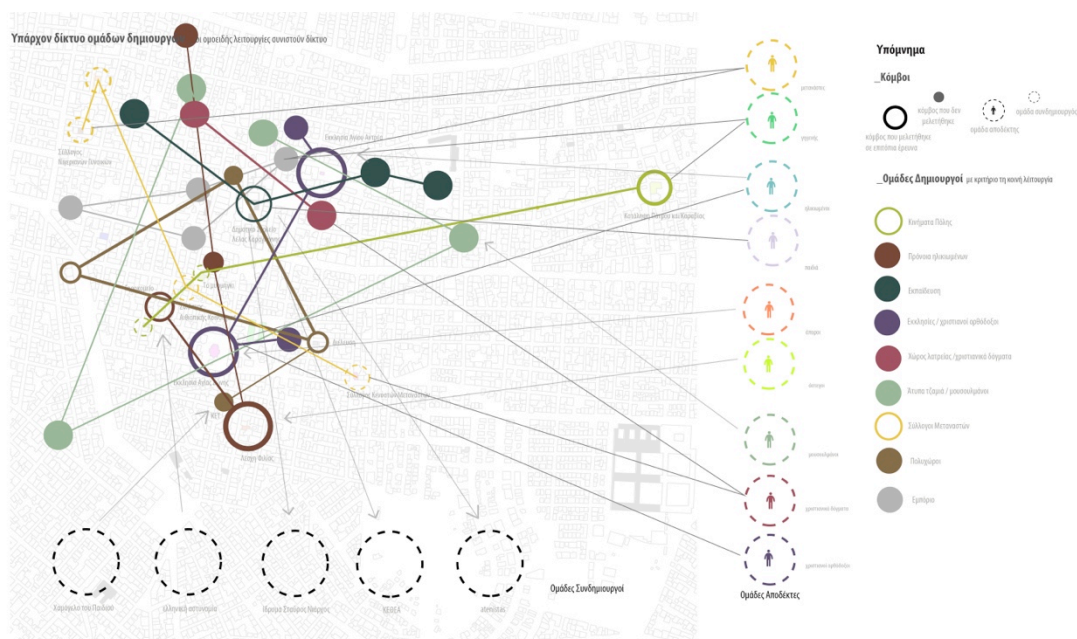
Μέσω της προαναφερθείσας αξιολόγησης των επιμέρους κόμβων του δικτύου και της καταγραφής των δράσεων, αλλά και των αναγκών αυτών, σχηματίζεται μια συνολική εποπτική εικόνα του δικτύου στην περιοχή (Εικ. 7). Η εικόνα αυτή καθιστά αναγνώσιμο τον τρόπο λειτουργίας του δικτύου, δηλαδή το πως οι επιμέρους κόμβοι (και κατ' επέκταση τα κοινωνικά υποσύνολα) δρουν, αλληλοσυσχετίζονται, συνυπάρχουν, δημιουργούν, ή και διεκδικούν χώρο.

Παρατηρώντας την συνολική αυτή εικόνα βλέπουμε κάποιες χαρακτηριστικές τάσεις, γενικές αλλά και επιμέρους. Καταρχάς κυρίαρχη θέση στην λειτουργία του δικτύου κατέχει ο πολιτισμός. Αυτός φέρει τις περισσότερες διασυνδέσεις, όχι μόνο μεταξύ των κόμβων που τον απαρτίζουν (κάτι το οποίο άλλωστε είναι πολύ σημαντικό γιατί δείχνει τους κοινούς στόχους και ανάγκες που αυτοί έχουν, αλλά και την τάση για την μεταξύ τους συνεργασία) αλλά και σε σχέση με τα κοινωνικά υποσύνολα που φέρνει σε επαφή. Η λειτουργία του μέσα στο δίκτυο θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως αυτή του κοινωνικού πυκνωτή και της πηγής κοινών δράσεων μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων. Άλλη πολύ σημαντική διαπίστωση είναι η δραστηριοποίηση κόμβων που σχετίζονται με την τρίτη ηλικία. Αυτό ήταν αναμενόμενο από την αρχή λόγω της γήρανσης του πληθυσμού που χαρακτηρίζει την περιοχή τα τελευταία χρόνια. Το κοινωνικό υποσύνολο των ηλικιωμένων εμφανίζει μεγάλη κινητικότητα στον χώρο, αλλά όχι και αντίστοιχα μεγάλο βαθμό μίξης με άλλα υποσύνολα. Το γεγονός αυτό μας δείχνει άμεσα ένα πρόβλημα του δικτύου που εκφράζεται σε κοινωνικό

Επίσης καίρια θέση μέσα στο δίκτυο εμφανίζει και το στοιχείο του εμπορίου που αποτελεί άλλωστε και ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό της περιοχής. Μέσα από το εμπόριο παρατηρούμε τον διαχωρισμό της ομάδας των γηγενών από αυτή των μεταναστών. Η κοινωνική συνοχή και πάλι αναδεικνύεται σε κυρίαρχο ζητούμενο. Η ανάγκη για εξισορρόπηση αυτού του δίπολου είναι απαραίτητη μιας και η εν λόγω λειτουργία χαρακτηρίζεται από καθημερινή τριβή μεταξύ των ομάδων, κάτι το οποίο μπορεί να διαμορφώσει ένα γενικότερο κλίμα σχέσεων. Τέλος χαρακτηριστικό γνώρισμα του εν λόγω δικτύου αποτελεί η ύπαρξη πολλών ετερόκλιτων κόμβων που σχετίζονται με θρησκευτικές αντιλήψεις. Μέσω της αξιολόγησης αυτών των κόμβων διαπιστώνουμε την εσωστρέφεια που τους διακατέχει και άρα τη σχετικά μη έντονη λειτουργική τους συνεισφορά στην ισορροπία του όλου συστήματος, με χαρακτηριστική εξαίρεση αυτήν της εκκλησίας της Αγ. Ζώνης που εμφανίζει μεγάλη συνδεσιμότητα. Ενδιαφέρον στην περίπτωση των εν λόγω κόμβων, και κυρίως αυτών που αφορούν μειονότητες (όπως μουσουλμανικά ή χριστιανικά δόγματα), εμφανίζουν οι ανάγκες τους που σχετίζονται τις περισσότερες φορές με διεκδίκηση χώρου. Εδώ παρουσιάζεται μια σαφής έλλειψη και ανάγκη του δικτύου η οποία όμως αναγάγεται σε λεπτά κοινωνικά ζητήματα που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής. Τέλος παρατηρούμε ότι στην περιοχή εμφανίζονται ασθενείς ομάδες αποδέκτες (όπως ναρκομανείς και άστεγοι) που βιώνουν έντονο κοινωνικό αποκλεισμό και χρήζουν άμεσης βοήθειας μιας και η παρουσία τους δεν είναι απλά έντονη αλλά φτάνει σε βαθμό που διαμορφώνει και παράγει χώρο. Η ένταξη αυτών των ομάδων στη λειτουργία του δικτύου κρίνεται απαραίτητη αφού βασική προϋπόθεση παραγωγής χώρου είναι η ισορροπία και η κοινωνική συνοχή. Εν γένει θα λέγαμε ότι λόγω της πολυπολιτισμικότητας της περιοχής έχουμε ταυτόχρονα ένα πλουραλισμό λειτουργιών, χρήσεων και καταστάσεων αλλά και μια διασπασμένη κοινωνική συνοχή η οποία δημιουργεί και τον ανάλογα προβληματικό χώρο.

Τόσο οι γενικές όσο και οι επιμέρους αναλύσεις του δικτύου μας δείχνουν πτυχές της λειτουργίας του που οδηγούν σε ανάγκες που επιζητούν κάλυψη, ή σε δυνατά σημεία αυτού

που μπορούν να ενισχυθούν εξυπηρετώντας περαιτέρω ανάγκες και σκοπούς. Η ανάγνωση, η ταξινόμηση και ιεράρχηση τους αλλά και ο συνδυασμός τους με τον κατάλληλο τρόπο μπορεί και πρέπει να δώσει βέλτιστες λύσεις με κατά το δυνατόν ελάχιστη επέμβαση, η οποία θα στηρίζεται στις υπάρχουσες υποδομές (χωρικές και κοινωνικές) και θα τις αξιοποιεί, υποστηρίζει, και εμπλουτίζει.



Εικόνα 7: Συνολική διαγραμματική απεικόνιση του δικτύου της συγκεκριμένης περιοχής.

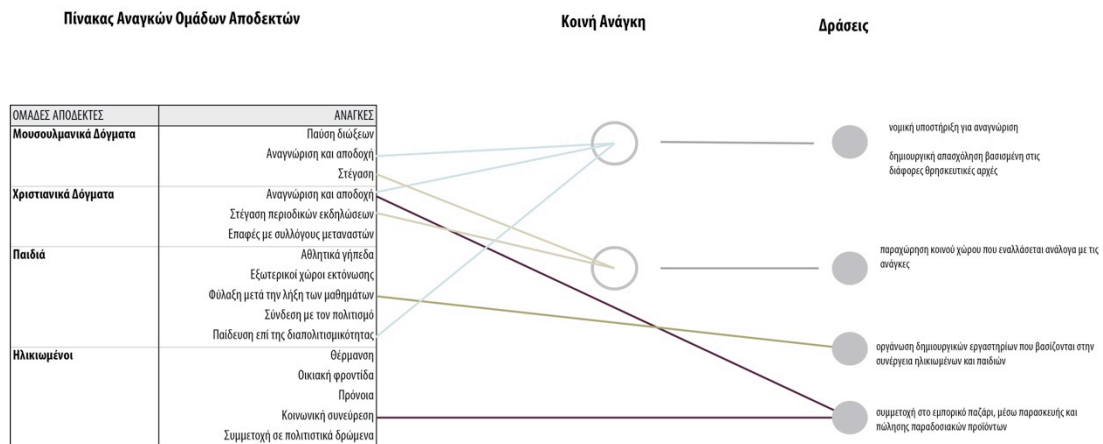
Το επόμενο βήμα αφορά στη σύνθεση των αποτελεσμάτων της ανάλυσης και αξιολόγησης που προηγήθηκε. Η διαδικασία αυτή έγινε μέσω της κατάρτισης πινάκων αξιολόγησης των προτεινόμενων δράσεων (Πιν. 3 και 4) έτσι ώστε μέσω της ιεράρχησης αυτών να προκύψει ένα σύστημα επιλογής τους που κάθε φορά θα υποδεικνύει την βέλτιστη δράση μέσω της οποίας αντιμετωπίζονται οι περισσότερες ανάγκες που αφορούν τις εν λόγω ομάδες που απαρτίζουν το δίκτυο της περιοχής. Μέσω αυτής κατέστη δυνατό να συγκροτηθεί ένα σύστημα πολλαπλών επιλογών επέμβασης στο δίκτυο που μέσω της συναλήθευσης τους με τον πραγματικό χώρο προέκυψε έμμεσα και η επέμβαση σε αυτόν. Μετά την ολοκλήρωση των διαγραμμάτων σχέσεων μεταξύ των επιμέρους κόμβων του δικτύου μπορέσαμε να δημιουργήσουμε επί χάρτου μια συνολική διαγραμματική απεικόνιση του δικτύου για όλη

την περιοχή (Εικ.7) η οποία λειτουργεί συνοδευτικά με τους πίνακες αναγκών προκειμένου να εντοπιστούν κοινές ανάγκες που οι διαφορετικές ομάδες έχουν, και κατ' επέκταση κοινές (ή μη) δράσεις που τις επιλύουν. Απώτερος σκοπός υπήρξε η απρόσκοπτη λειτουργία και ενδυνάμωση του δικτύου, με ταυτόχρονη συμμετοχή σε αυτό όσο το δυνατόν περισσότερων κοινωνικών υποσυνόλων, παράμετρος που θεωρήθηκε βασική για την κοινωνική συνοχή και την μέγιστη αξιοποίηση του χώρου μέσα από την ενίσχυση της ευημερίας των ομάδων και άρα των ατόμων που ανήκουν και εκφράζονται από αυτές.

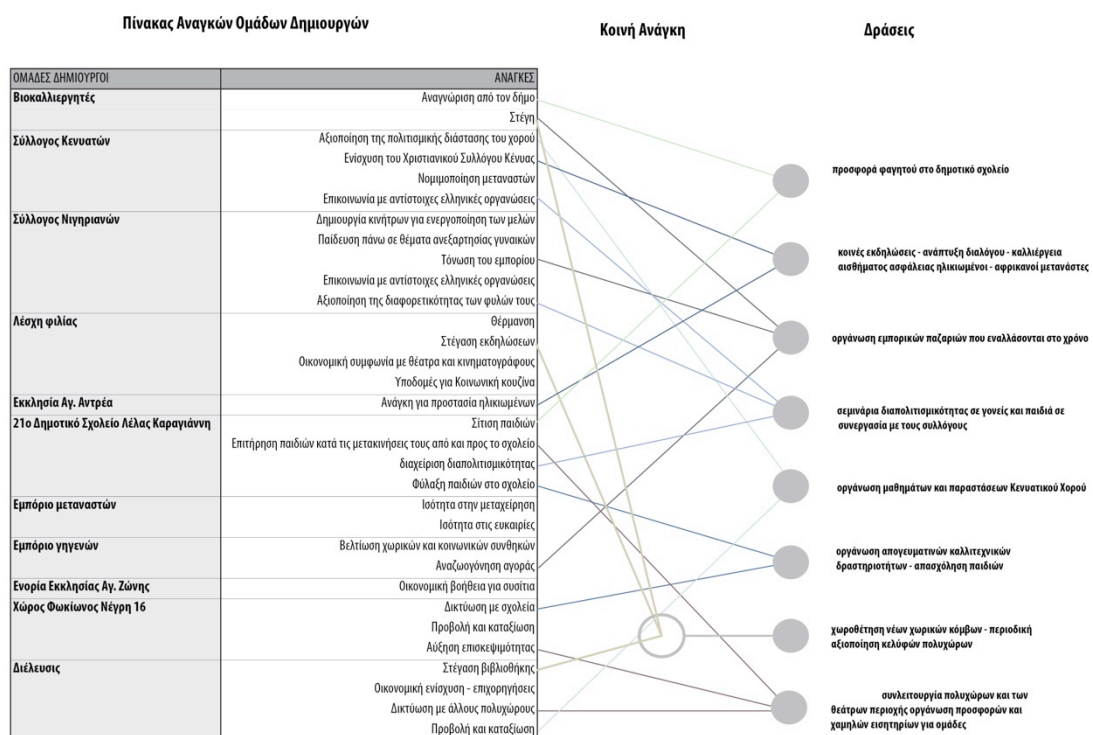
Οι πίνακες αξιολόγησης χωρίζονται σε δύο κύριες κατηγορίες: τους πίνακες αναγκών και δράσεων για τις ομάδες αποδέκτες (Πιν.3), και τους πίνακες για τις ομάδες δημιουργούς (Πιν.4). Ο λόγος που γίνεται αυτός ο διαχωρισμός είναι η διαφορετική φυσιογνωμία των ομάδων που ανήκουν στις δύο αυτές κατηγορίες. Η διαφορετικότητα αυτή οδήγησε κατά την αξιολόγηση των αντίστοιχων κόμβων στο να υιοθετηθούν διαφορετικά κριτήρια πράγμα που οδηγεί σε ένα συντελεστή κατάταξης για την κάθε ομάδα μη συγκρίσιμο μεταξύ των δύο κατηγοριών. Ο συντελεστής αυτός που προέκυψε μέσα από την διαδικασία αξιολόγησης μας δείχνει το πόσο ισχυρός είναι ένας κόμβος μέσα στο δίκτυο. Θέλοντας όμως τελικά να ενισχύσουμε το δίκτυο με τρόπο που να εντάσσονται σε αυτό όσο το δυνατόν περισσότερες ομάδες (και όχι μόνο οι υπάρχουσες) και έτσι να επέλθει μια ισορροπία στο σύνολο της περιοχής, η κατάταξη των ομάδων στους πίνακες γίνεται μέσω του συντελεστή (ρ) που αναφέρθηκε ο οποίος είναι αντιστρόφως ανάλογος με αυτόν που προέκυψε από την αξιολόγηση τους. Έτσι οι πιο αδύναμες ομάδες "πριμοδοτούνται" για την εισαγωγή τους στο δίκτυο. Στην συνέχεια εισάγονται στους πίνακες τα εξής δύο στοιχεία: οι ανάγκες κάθε ομάδας και οι δράσεις που τις επιλύουν. Μέσω της συνολικής εικόνας που μας παρείχαν οι πίνακες έλαβε χώρα μια διαδικασία διασταύρωσης κοινών αναγκών και δράσεων η οποία εκφράζεται με τους συντελεστές (μ) και (ν) αντίστοιχα. Για όσο πιο πολλές ομάδες είναι κοινή μια ανάγκη τόσο μεγαλύτερος είναι ο συντελεστής (μ) αυτής της ανάγκης, και

αντίστοιχα όσες πιο πολλές ανάγκες εξυπηρετεί μια δράση τόσο μεγαλύτερος είναι ο συντελεστής (ν) της συγκεκριμένης δράσης.

Πίνακας 3: Ανάγκες - δράσεις για ομάδες αποδέκτες



Πίνακας 4: Ανάγκες - δράσεις για ομάδες δημιουργούς



Μέσα από την παραπάνω κατάταξη προκύπτει τελικά ένα σύστημα τριών συντελεστών, ο συνυπολογισμός των οποίων μας δίνει μια κατάταξη των δράσεων που πρέπει να πραγματοποιηθούν με σκοπό την βελτιστοποίηση του δικτύου, έχοντας ως πρώτη

προτεραιότητα τις δράσεις που καλύπτουν τις περισσότερες ανάγκες, οι οποίες αντιστοιχούν στις περισσότερες ομάδες, συνυπολογίζοντας ταυτόχρονα και την υφιστάμενη θέση των εκάστοτε ομάδων στο δίκτυο. Η ίδια η ανάγνωση του χωροκοινωνικού δικτύου έρχεται να αποτελέσει και τα εργαλεία σχεδιασμού - επέμβασης σε αυτό.

Το τελικό στάδιο της διαδικασίας αφορά την μεταγραφή των παραπάνω προτάσεων και επεμβάσεων στο χώρο. Ανάλογα με τις ανάγκες της κάθε δράσης ή κοινωνικής ομάδας, επιλέγονται οι αντίστοιχοι χώροι που δύναται να τις φιλοξενήσουν, ή και να τις στεγάσουν μόνιμα με βάση τις καταγραφές των κενών κελυφών, ελεύθερων χώρων κτλ. Επιπλέον κριτήριο για την επιλογή του κάθε χώρου είναι και η ίδια η θέση του στην περιοχή η οποία εξετάζεται βάσει του χάρτη συναλήθευσης με τον πραγματικό χώρο (Εικ.8), ο οποίος μας δίνει στοιχεία ως προς την εγγύτητα ή μη σε πιάτσες, τοπόσημα, και λαϊκές αγορές, δηλαδή σημεία δημόσιου ενδιαφέροντος και αυξημένης κίνησης, και ο οποίος χρησιμοποιήθηκε σε προηγούμενο βήμα για τον υπολογισμό του συντελεστή (x).



Εικόνα 10: Παράδειγμα συναλήθευσης επιλογής κενού κελύφους με τον πραγματικό χώρο.

Συμπεράσματα

Η προτεινόμενη μεθοδολογία ανάλυσης και σχεδιασμού καλείται να ανταποκριθεί στις υπάρχουσες συνθήκες της κρίσης των κεντρικών περιοχών της Αθήνας. Η μεθοδολογία αυτή δεν εστιάζει στη φαινόμενη διάσταση της χωρικής κρίσης αλλά εμμένει στα κοινωνικά αίτια δημιουργίας της· διότι θεωρούμε ότι η χωρική κρίση είναι πρωτίστως κοινωνική. Μέσω της έρευνας πεδίου, διαπιστώσαμε τον αποκλεισμό και την περιθωριοποίηση κοινωνικών ομάδων, οι οποίες θα μπορούσαν να συνεισφέρουν στη συν-διαμόρφωση της κοινωνικής πραγματικότητας και κατ'επέκταση και χωρικής. Το κέντρο της Αθήνας ως πεδίο σύγκλισης πολλαπλών ετεροτήτων τοποθετεί στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος τη δημιουργική αξιοποίηση αυτού του ανθρώπινου δυναμικού, τη δημιουργική συμβίωση με αυτό.

Αυτή η έντονα ετερόκλητη σύνθεση του πληθυσμού υπογραμμίζει την ανάγκη για μια νέα διαδικασία σχεδιασμού η οποία να λαμβάνει υπόψη της τις επιπτώσεις κάθε χωρικής παρέμβασης στα διαφορετικά κοινωνικά υποσύνολα και στον μεταξύ τους συσχετισμό. Η προτεινόμενη διαδικασία εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο θα ισορροπήσει το κοινωνικό δίκτυο στην περιοχή μελέτης. Αποκτώντας τη μέγιστη δυναμική του ο χώρος πρόκειται να νοηματοδοτηθεί συλλογικά και με αυτόν τον τρόπο να «ενεργοποιηθεί» δημιουργικά. Με αυτόν τον τρόπο θεωρούμε ότι είναι ουσιαστικά εφικτή η διαχείριση της χωρικής κρίσης. Η βιωσιμότητα της εκάστοτε σχεδιαστικής παρέμβασης εξασφαλίζεται εφόσον η προτεινόμενη χωρική ανασυγκρότηση λαμβάνει υπόψη τους συντελεστές και τις διαδικασίες παραγωγής και διαμόρφωσης του χώρου. Πρόκειται για προτάσεις οι οποίες προκύπτουν από τις πραγματικές ανάγκες του τοπικού πληθυσμού.

Η εν λόγω μεθοδολογία αποτελεί μια παράλληλη αναζήτηση στον αστικό σχεδιασμό σε αντιδιαστολή με έργα και χειρονομίες μεγάλης κλίμακας τα οποία συχνά τοποθετούνται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος στις σύγχρονες μητροπόλεις. Ουσιαστικά υπογραμμίζει, στην περίπλοκη σύνθετη κοινωνική και χωρική πραγματικότητα των σύγχρονων μητροπόλεων, την ταυτόχρονη αναγκαιότητα ανάλυσης και σχεδιασμού σε μια μικροκλίμακα, η οποία αναγνωρίζει και αναδεικνύει αυτήν την ετερότητα ως δημιουργικό στοιχείο.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Kracauer S., 1964 *Rues de Berlin et d' Ailleurs*. Traduit de l'allemand par Jean-Francois Boutout. Editions Gallimard, 1995, σσ. 29-30
- Lefebvre H., 1968. *Δικαίωμα στην πόλη, Χώρος και Πολιτική*. Μετάφραση: Π. Τουρνικιώτης Κουκκίδα, 2007.
- Massey D. & Allen J., 1984 *Geography matters! A reader*. Cambridge University Press. The Open University
- Βαΐου Ν., Μάρκου, Μ., Μίχα. Ε. & Θ. Παγώνης, 2013. *Ανιχνεύοντας την κρίση με επίκεντρο την οδό Πατησίων. Σενάρια ανασυγκρότησης του αστικού ιστού*. Εκφώνηση Μαθήματος Σχεδιασμός Αστικού Χώρου 7^α. Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, ΕΜΠ
- Βαΐου Ν., & Κ. Χατζημιχάλης 2012. *Ο χώρος στην αριστερή σκέψη*. Εκδόσεις Νήσος, Ινστιτούτο Νίκος Πουλατζάς
- Δήμος Αθηναίων-Οργανισμός Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας, 2013. *Διερεύνηση Ολοκληρωμένης Αστικής παρέμβασης στο κέντρο της Αθήνας*. Πλήρης πρόταση και Πρόγραμμα Δράσης. Εργαστήριο Πολεοδομικού και Χωροταξικού Σχεδιασμού Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.
- ΕΜΠ-Σχολή Αρχιτεκτόνων, 2007. *Διαπλεκόμενες Καθημερινότητες και χωροκοινωνικές μεταβολές στην πόλη. Μετανάστριες και ντόπιες στις γειτονιές της Αθήνας*. Έκθεση Ερευνητικού Προγράμματος. Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας, ΕΜΠ (επιστημονική υπεύθυνη Ν. Βαΐου)
- Μαλούτας, Θ., Κανδύλης Γ., Πέτρου, Μ. & Ν.Σουλιώτης (επιμ) *Το κέντρο της Αθήνας ως πολιτικό διακύβευμα*. Αθήνα: ΕΚΚΕ και τμήμα Γεωγραφίας Χαροκόπειου Πανεπιστημίου
- Πρόγραμμα Κοινωνικής Πρωτοβουλίας "EQUAL", 2008 (Β' Κύκλος Υλοποίησης). *Οδηγός Κοινοτήτων Μεταναστών στην Ελλάδα, Αναπτυξιακή Σύμπραξη: Ενδυνάμωση των οικονομικών μεταναστών και προσφύγων στην αγορά εργασίας..* Έκδοση προγράμματος. Αθήνα 2008
- Sarcha (School of architecture for all), 2010. *Αθήνα-Γεράνι. Πόλη Κοινός Πόρος. Πιλοτική Έρευνα σε εξέλιξη*. Υπουργείο Περιβάλλοντος Ενέργειας & Κλιματικής Αλλαγής
- Τερζόγλου Ν., 2009. *Ιδέες του Χώρου στον Εικοστό Αιώνα*. Εκδόσεις Νήσος, σσ. 95-252.
- ΥΠΕΚΑ - ΕΜΠ, 2012. *Μεταλλασόμενοι Χαρακτήρες και Πολιτικές στα Κέντρα της πόλης Αθήνας και Πειραιά*. Ερευνητικό Πρόγραμμα, Φάση Α'. (επιστημονικός υπεύθυνος: Παναγιώτης Τουρνικιώτης). Αθήνα, ΕΜΠ